Retorica este astazi o disciplina moarta, iar conotatiile ce i se atribuie sunt de cele mai multe ori peiorative. In imaginatia omului modern retorica este sinonima cu propaganda, vorbitul in gol si, in cel mai bun caz, cu un trecut vetust.

Cei care au simpatii clasice stiu insa ca pentru omul premodern educatia elementara, “trivium”, consta in gramatica, logica si retorica. Altfel spus, in filozofia lor sociala cineva nu putea fi numit educat daca nu avea o instructie in aceste trei materii esentiale pentru formarea unui om. Astazi un om educat este considerat cel care are o diploma obtinuta de la o univeristate acreditata de o birocratie statala.

Insa ceea ce mi-am propus aici nu este sa arat care sunt diferentele dintre scoala de dinainte de revolutii si cea moderna. As dori doar sa punctez, pe urmele lui Richard M. Weaver, cum retorica poate contribui la o imbunatatire a limbajului si discursului public si privat (chiar daca in Romania nu au loc dezbateri publice altele decat cele formale).

Unul din principale argumente inaintate in discursurile, pledoariile si textele scrise la noi consta in comparatia cu situatia din tarile “civilizate”, europene, samd. Daca o persoana vrea sa dea greutate unui argument indiferent de ceea ce sustine recurge la un exemplu cu o situatie similara din regiunea Uniunii Europene (de regula Germania). Ca este vorba de majorarea sau reducerea taxelor, de legiferarea casatoriilor intre persoanele de acelasi sex, de taierea porcilor, de cultivarea rosiilor, de poluarea mediului, samd, argumentul zdrobitor va veni aproape intotdeanua din comparatia cu “situatia din tarile civilizate”.

Orice impotrivire, obiectie sau reticenta este imediat descalificata ca fiind contrara principiilor, institutiilor, obiceiurilor si normelor europene. Si toata lumea in Romania vrea sa traisca la fel “ca-n afara”. Taranii vor subventii europene, biciclistii vor strazi si locuri de parcare europene, politicienii vor bugete europene, microbistii vor stadioane europene, asa ca nimeni nu are curajul sa opuna vreo rezistenta serioasa la un asemenea arsenal argumentativ, chiar daca exista nationalisti cel putin la fel de progresivisti, dupa cum ne aminteste Caragiale. “Nu voi, stimabile, să ştiu de Europa d-tale, eu voi să ştiu de România mea şi numai de România... Progresul, stimabile, progresul! În zadar, veniţi cu gogoriţe, cu invenţiuni antipatriotice, cu Europa, ca să amăgiţi opinia publică...” (O scrisoare pierduta)

Singura opozitie cat de cat serioasa se poate construi doar pe o incongruenta intre text si starea de fapt din exemplele amintite, desi nimeni nu isi prea bate capul cu asa ceva..

Totusi pana si o slaba familiarizare cu tehnicile retorice ne poate arata cum putem sa incadram acest argument acolo unde ii este locul, adica la “rationamente gresite”. Cred ca in tipul de discurs amintit mai sus se intalnesc doua erori clasice: ipostazierea si “post hoc, ergo propter hoc”. Mai mult, aceste greseli spun foarte multe nu neaparat despre lipsa de instructie intr-o scolastica “plictisitoare”, cat despre decaderea

omului modern intr-o fundatura a istoriei din care crede ca se poate salva prin artificii tehnologice, dar cu ignorarea retoricii si a istoriei, cele mai umane dintre stiinte.

Acum sa le luam pe rand. In ipostaziere, greseala consta in a presupune ca ceva ce are o existenta doar conceptuala sau imaginara, are si o existenta reala. De pilda, sintagme de tipul: “Istoria ne invata ca..” sau “Stiinta a dovedit..” contin de cele mai multe ori acest tip de eroare, care consta in a presupune ca exista un singur corp unitar din perspectiva caruia se poate afirma categoric in principiu orice. Ceea ce nu inseamna ca lucrurile sunt relative, ci doar ca exista mai multe ipoteze stiintifice care sunt testate, respectiv mai multe istorii care dovedesc sau infirma diverse presupozitii, fapte istorice, samd. In cazul nostru, majoritatea celor care folosesc exemplul “tarilor europene” presupun ca exista o unica entitate, complet uniforma care ne indica perfect drumul de urmat, si de unde putem copia tot ceea ce dorim.

Din fericire majoritatea exemplelor date intr-o singura directie isi pot gasi cu usurinta contrapartea. (Trebuie spus aici totusi ca eforturile din ultimii ani merg in directia unei uniformizari cvasitotalitare a spatiului european, dar pana atunci argumentul ramane in continuare falacios).

Al doilea tip de eroare continut in formulele de tipul “ca in Uniunea Europeana” consta in a presupune ca daca o situatie urmeaza unei alte situatii ea a fost cauzata de aceasta. In cazurile noastre, de cele mai multe ori se presupune ca bunastarea materiala sub diversele ei forme (autostrazi, case, asigurari sociale, spitale, etc.) este rodul masurilor birocratice si socialiste derulate in ultimii zeci de ani. Mai mult, argumentul contine in el si o recomandare morala, cand in discutie sunt propuse teme etice, cum ar fi rolul bisericii, educatia sexuala, sau cand traditiile si religia locala sunt vazute ca impedimente in “constructia unei tari europene”. Recomandarea explicita pentru Romania in aceste exemple este adoptarea cat mai rapida a unor masuri etatiste similare, pentru a recupera “decalajul” ce ne separa de lumea buna, si renuntarea la orice trasaturi de identitate religioasa sau traditionala.

Cred insa ca toate aceste exemple de erori contin in ele ceva mai profund, ce are legatura cu pierderea simtului istoric deoarece “all questions that are susceptible to rhetorical treatment arise out of history, and it is to history that the rhetorician turns for his means of persuasion” (Richard Weaver). Pentru omul modern insa “history is bunk” dupa de acum nefasta si celebra vorba a lui Henry Ford, ceea ce inseamna ca tot ce nu are legatura cu prezentul imediat sau viitorul neclar trebuie eliminat cat mai repede, ca un balast. In acest context cred ca trebuie intelese erorile de argumentatie amintite mai sus, atunci cand ele nu sunt doar niste intentii deliberate de a prosti lumea.{jcomments on}